

вчених, які вивчають історію та культуру мариупольських греків, кримських татар, караїмів, кримчаків, кримських вірмен –

етносів, які у Криму сформувалися чи мешкали протягом століть.

В.А. БУШАКОВ

¹ Якобсон А.Л. Раннесредневековые сельские поселения юго-западной Таврики // Материалы и исследования по археологии СССР. № 168. – Л.: Наука, 1970; Якобсон А.Л. Крым в средние века. – М.: Наука, 1973.

² Румейско-русский словарь. Около 10 тыс. слов / Греческие общества с. Чердакли-Кременевка и с. Касьяновка (Володарский р-н, Донецкая обл.). – Володарское; Киев, 2003.

ПРИКЛАД УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Dr. Sebahattin Şimşir. Dubrovski ve Türkoloji üzerine makaleleri. Almati, 2006.
Д-р Себахаттін Шімшір. Дубровський і його тюркологічні статті. Алмати, 2006, 112 с.

УСВОЇЙ праці “В.В. Дубровський (1897–1966) і його внесок в українське сходознавство” (Східний світ, 2005, №3) ми мали нагоду згадати про співробітництво у повоєнні роки посcriбованого на батьківщині сходознавця проф. В.В. Дубровського з журналом “Dergi” («Часопис»), що його видавав турецькою мовою створений американцями Дослідницький інститут Радянського Союзу у Мюнхені (Німеччина). На той час мені були відомі тільки дві його статті, які я і проаналізував. Але на початку 2006 року мав приємність познайомитися з турецьким вченим д-ром С. Шімшіром, який приїхав в Україну для участі в конференції, присвяченій А.Ю. Кримському, у Луцьку. Працює він, викладаючи турецьку літературу, в Казахстані, в м. Алмати. За це знайомство і всіляку допомогу хотів би тут висловити вдячність колезі – к. філол. наук І.М. Дризі.

Під час однієї з розмов торкнулися долі українського тюрколога Василя Дубровського, і я поділився з ним своєю інформацією щодо співробітництва нашого вченого з журналом “Dergi”, про яке згадувалося в статтях, що з’явилися в емігрантській пресі після його смерті в м. Річмонд (штат Вірджинія, США). В одній йшлося про Крим, а в другій про Азербайджан.

Д-р С. Шімшір сказав, що він знає про “Dergi” і навіть має всі його номери та при першій можливості подивиться, чи є в ньому й інші статті Дубровського. Звичайно, я був радий, бо мені весь час здавалося, що ще щось мало бути, оскільки в матеріалах, присвячених Дубровському, йшлося не лише про публікацію двох статей, а й про співробітництво з журналом.

І ось перед нами приклад плідного співробітництва вчених. Наприкінці 2006 року з’явилася книжка д-ра С. Шімшіра, в якій зібрано науковий доробок Василя Дубровського, що побачив світ на сторінках “Dergi”. Видав її відділ мови та літератури Казахстанського національного педагогічного університету ім. Абая в Алмати.

У короткій передмові автор розповідає про нашу зустріч і розмови, у яких ми й згадали ім’я Василя Дубровського, і його статті в турецькому журналі, і гірку долю української тюркології. Він висловив думку, що було б справедливо опублікувати статті жертв репресій 30-х рр. в Україні нині, “щоб вони могли спокійно спочивати у своїх могилах”.

Розпочинається публікація “Вступом”, у якому д-р С. Шімшір пунктиром позначає історію української тюркології, котра за царського режиму не могла мати розвитку, згадує імена О.М. Самойловича й

Османа Акчокракли, а також говорить про створення ВУНАС.

Далі він приділяє певну увагу постаті самого Василя Дубровського, показуючи його роль як перекладача творів сучасних турецьких письменників – Омера Сейфеддіна, Рефіка Халіда та Якуба Кадрі, які побачили світ у видавництві “Рух”, хоча висловлює своє захоплення й політичними статтями вченого. Відчувається, що авторові вступу явно бракує необхідної інформації, аби написати більш розгорнуту і глибоку статтю про нашого вченого-тюрколога. Але звинувачувати його не можна, тому що і в Україні тільки нещодавно з’явилися праці про видатного сходознавця і великого українського патріота, що зазнав поневірянь ГУЛАГу та гіркої еміграційного хліба.

У збірці надруковано вісім статей, перша з яких з’явилася вже в першому номері за 1955 рік, а остання – в 1966 році, тобто в рік його смерті.

Перша стаття має назву “Створення і знищення українського сходознавства”. У ній коротко викладено історію українсько-тюркських відносин, зокрема відомі факти дружніх стосунків Б. Хмельницького з кримським воєначальником Тугай-беєм, запорожців з кримськими татарами. Потім йдеться про організацію Української академії наук і ВУНАС, про визначну роль А.Ю. Кримського в становленні сходознавчої науки в Україні. Згадано про тодішніх сходознавців Т. Кезму, Т. Груніна, П. Лозієва, особливо багато написав вчений про свого друга А.П. Ковалівського. Достатньо чітко, хоча й по-енциклопедичному стисло, переказав коротку, на жаль, історію сходознавства в Україні, завершивши її описом повного розгрому, коли цю науку поглинув марксизм-ленінізм (с. 12).

Друга стаття теж має значне ідеологічне навантаження: у ній йдеться про погляди сучасних радянських істориків на тюркський світ. Сказавши кілька позитивних слів про українських істориків школи М. Грушевського, вчений далі атакує перший том “Історії Української РСР” (1953), яка подає історію українсько-тюркських стосунків з позицій російського імперіалізму. Зокрема, викриває насаджувані Москвою стереотипи щодо наших південних сусідів, такі як: “Туреччина – розбійницька держава”, “Туреччина – ворог України”,

“Богдан Хмельницький – ворог Туреччини”, “українці і кримські татари є вічними ворогами”. У перекрученому вигляді подається політика Росії щодо Криму і Кавказу. Очевидно будучи об’єктивним вченим, В. Дубровський засуджує таке потрактування важливих для історії України тем.

Не втратила свого значення і велика (найбільша в збірці) стаття “Історичні джерела і дослідження про тюркський Крим”. По суті, це скорочений виклад бібліографічної частини його праці “Україна і Крим в історичних взаєминах”, що на правах рукопису вийшла 1946 року в Женеві на склогографі – як публікація №52 Українського морського інституту, бо так називався створений напередодні Другої світової війни Український Чорноморський інститут. Місце публікації (Женева) було взято, аби приховати справжнє місце перебування українських політичних емігрантів у Західній Німеччині, оскільки за ними полювали радянські спецслужби, часто за допомогою своїх американо-британських колег. На першому аркуші дослідження бачимо інформацію від автора: “Ця розвідка є доповіддю автора на II-му Українському Сходознавчому З’їзді в день 2-го листопада 1929 року в м. Харкові. Як антимарксистську її не дозволено було в СРСР друкувати...” Важко переоцінити цінність цієї розвідки для турецьких науковців: у ній, в кращих традиціях А.Ю. Кримського, подано понад сотню назв різного роду джерелознавчих матеріалів та досліджень російською мовою, а також західноєвропейськими мовами. Цілком природно, він перераховує й наявну на той час тюркознавчу літературу українською мовою, в тому числі – праці акад. А. Кримського і свої, давні і найновіші, наприклад опубліковані в “Чорноморському збірнику” (т. X і т. XI) статті “Кримська автономна республіка (некролог)” та “Знищені республіки”. До кожної бібліографічної серії автор додає короткий, але змістовий коментар. Навіть сьогодні ця праця має значення для українських кримознавців, коли настав час створювати правдиву, без радянських стереотипів, історію Кримського півострова.

Питанням становища центральноазійських республік СРСР присвячено статтю “Щодо деяких даних про Радянський Туркестан”. Тут після коротенького історичного вступу подається, побудований на

свіжих радянських публікаціях, огляд економічного і соціального становища вказаних республік, підкреслюється колоніальний характер панування Росії в регіоні Центральної Азії.

Не менш важливою і гострою була стаття, присвячена Азербайджану. Це була, власне, розгорнута рецензія на книжку Ф.Ш. Шабанова "Развитие советской государственности в Азербайджане" (Москва, 1959). У вигляді автореферату за підписом "Історик" він опублікував її в журналі "Український історик", що видавався Українським історичним товариством. У цій праці він викриває лицемірство радянської національної політики на прикладі Азербайджану і розвінчує її апологетику, яку нав'язувала світові радянська пропаганда. Причому він весь час порівнював становище цієї кавказької країни з долею України.

Вчений детально розглядає історичні події на Південному Кавказі під час революції і громадянської війни, мотиви й етапи створення СРСР – "фальшивої оболонки", як він писав, "(крім як для РСФСР!), що приховує колоніальну залежність АзССР і всіх інших неросійських республік від РСФСР".

Шостий розділ праці В. Дубровського називається "Конституційні трюки російських большевиків". "Спішним трюком" назвав учений формування радянської делегації на Генуезьку конференцію, а потім розкрив фарс створення ЗРФСР (яка проіснувала аж 14 років), аби безпечніше, "в пакеті", приєднати кавказькі республіки до СРСР, а також вирішити питання, що постало через незнання прибулими російськими керівниками місцевих мов, бо у Закавказькій Федерації почала функціонувати російська мова. Приділено також увагу питанню колективізації в Азербайджані та культурного розвитку, причому зазначалося, що політика в галузі освіти сприяє русифікації місцевого населення, а реформи абетки відірвали сучасних азербайджанців від їхньої класичної спадщини.

Цікавою по суті і методологічною є його велика праця "Туреччина між молотом і ковадлом", що з'явилася 1947 року в одинадцятому випуску "Чорноморського збірника" в Майнц Кастелі.

Справа в тому, що після війни СРСР став висувати до Туреччини вимоги, "на які раніше б не насмілилася царська Росія", – пише Василь Дубровський. Країна опи-

нилася під тиском СРСР, який, крім вимог щодо режиму проток Босфору та Дарданеллів, вимагав територіальних поступок, що становили чверть усєї території Турецької Республіки. Він переконливо, документально показав, як політичне втручання США, прискорений вступ Туреччини до НАТО фактично врятували Туреччину від розчленування Радянським Союзом. Разом з тим вчений висловлює і досі актуальні геополітичні міркування щодо України.

Ось як Василь Дубровський закінчує свою працю: "...З погляду життєвих інтересів української нації зрозуміло, що в разі, коли б Совети замкнули своїми військами і спорудами чорноморсько-егейські протоки, то це означало б закриття останньої віддушину з України до зовнішнього світу (після того, як кільцем васальних балканських держав Совети заслонили західно-українське вікно в Європу). В разі ж, коли б протоки залишилися одвертими, а Туреччина незалежною від советського впливу, – порятунок Україні може найлегше прийти з чорноморського півдня, а не з балтійської півночі". На жаль, цю статтю з невідомих причин не було опубліковано турецькою мовою в "Dergi", хоч за своїм духом і спрямованістю вона дорівнювала всім іншим статтям.

Крім статей широкого політичного плану, до збірки входять також статті пізнавальні, які також мають виразне антирадянське забарвлення. Одна називається "Тюрки якути", а в другій іде мова про розміщення радянських державних підприємств напередодні Другої світової війни (розглядаються союзні й автономні республіки СРСР), третя – це рецензія на книжку Н. Василенко-Полонської "Українська Академія Наук. (Нарис історії)" (т. I) Всі вони доносили правдиву інформацію до турецької громадськості про справжню політику советської імперії.

Сподіваємося, що укладена турецьким вченим д-ром С. Шімшіром (якому ми ще раз складаємо щиру подяку) добірка турецькомовних праць В. Дубровського, з виправленням деяких помилок у власних назвах та ін., побачить світ і в серії "Наукова спадщина сходознавців", яка видається Інститутом сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Це буде гідним продовженням обопільно корисного співробітництва.

Ю.М. КОЧУБЕЙ